

IV.105. Rechtsdwaling bij onrechtmatige daad

I

In de artikelenreeks die ik in de jaargangen 1914 en 1915 van dit Weekblad aan bespreking van de schuld in de leer der onrechtmatige daad heb gewijd, heb ik ook de vraag der rechtsdwaling uitvoerig behandeld. Sindsdien werden enkele beslissingen gepubliceerd, die mij tot een korte aanvulling van het daar gezegde nopen. Ik doel op het vonnis der Rechtbank te Tiel van 27 Febr. 1920, N. J. 1920, 295, op dat der Rechtbank te 's-Hertogenbosch van 15 Juli 1920, N. J. 1921, 533, W. P. N. R. 2869 en op een arrest van den Hoogen Raad van 4 Juni 1920, N. J. 1920, 720 ook opgenomen in W. P. N. R. 2664, met onderschrift van Meijers.

Ik mag er aan herinneren, dat de uitkomst waartoe ik indertijd ben gekomen, deze was, dat ik aannam dat dwaling in het recht van den benadeelde bevrijdt, indien hij die handelde met dat recht onbekend was en onbekend mocht zijn, dat daarentegen dwaling omtrent eigen bevoegdheid tot ingrijpen de aansprakelijkheid niet opheft. Ik beschouwde dus het beroep op rechtsdwaling als een beroep op onbekendheid met het *subjectieve* recht, hetzij van den benadeelde, hetzij van hem die handelt, zelf. Thans wil ik de zaak van een anderen kant bezien.

Dwaling omtrent het subjectieve recht kan veelal herleid worden tot dwaling óf omtrent den objectieven regel of omtrent de feiten waaruit krachtens den regel het subjectieve recht is ontstaan. Veelal, niet altijd. Immers bekendheid of onbekendheid met het bestaan van het recht kan aanwezig zijn, zonder dat men zich ook maar eenigszins rekenschap heeft gegeven van de feiten, waarop het ontstaan van het recht is gegrond. De dwaling omtrent het subjectieve recht behoeft dus niet, maar kan toch dikwijls herleid worden tot dwaling of omtrent den regel óf omtrent de feiten. Kan dit wel, dan wordt de beslissing der zaak veel vergemakkelijkt.

In het aangehaalde artikel (W. P. N. R. 2302, hierboven blz. 117) stelde ik het voorbeeld van den man, die eens anders woordmerk overneemt in de onderstelling, dat de Merkenwet het woordmerk niet beschermt en dat van den ander, die handelswaar, voorzien van eens anders merk vervoert uit een pakhuis naar een zeeschip en daarbij uitgaat van de meening dat deze handeling niet door de wet is verboden. Beiden worden tot schadevergoeding veroordeeld. Niemand zal het betwisten. Beiden dwaalden toen zij zich bevoegd rekenden tot een handeling, die de wet verbiedt, beiden konden zich er op beroepen dat hunne rechtsopvatting door

* Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-ambt en Registratie, nos. 2692—2693 (30 Juli en 6 Augustus 1921).

*) Zie Verz. Geschriften IV, 105 e.v.

hooge rechtscolleges was gedeeld. Toch zijn beiden aansprakelijk omdat hun dwaling was een dwaling in beteekenis en strekking der wet en deze dwaling de aansprakelijkheid nimmer opheft. Voor de moreele beoordeeling der handeling kan bekendheid of onbekendheid met den regel van beteekenis zijn — het recht eischt van ieder onvoorwaardelijk bekendheid met zijn regels en dat niet omdat het zou leven in de onderstelling, dat ieder feitelijk zijn regels kent en bovendien juist interpreteert, maar omdat het, indien het anders deed, den regel zelf zou prijsgeven en dengeen, die door den regel wordt beschermd, zou opofferen aan den dwalende. Althans voor het privaatrecht, dat voor de vraag staat wie de schade moet dragen, schijnt mij dit onomstootelijk.

Dwaling in het recht kan ook voortvloeien uit onbekendheid met de feiten waardoor dat (subjectieve) recht is ontstaan. Ik verricht daden van eigendom op een strook gronds die volgens mijn titel tot mijn erf behoort, maar waarvan mijn buurman beweert en naar het oordeel van den rechter terecht beweert dat hij den eigendom door verjaring heeft verkregen. Niettemin, ik was vast overtuigd, dat het *mijn* grond was, ik heb dus gedwaald. Nu kan het zijn, dat ook deze dwaling uit onbekendheid met den rechtsregel voortkwam. Ik kende de regels van de verjaring niet of ik meende dat de door mijn tegenpartij verrichte handelingen niet als bezits-daden mochten worden aangemerkt, dat zij dus niet tot verkrijging door verjaring aanleiding konden geven — dan geldt weer wat ik boven zeide: tegen dwaling omtrent zijn regels is het recht onverbiddelijk. Maar het kan ook dat die handelingen zelf mij onbekend waren gebleven; bevrijdt dit mij van aansprakelijkheid? Volgt men de onderscheiding die ik in het aangehaalde artikel opstelde, dan zal men antwoorden: ja, indien op die feiten het recht van den ander was gebouwd, mits natuurlijk de dwaling overigens te verontschuldigen was, neen, indien ik mij vergis in eigen bevoegdheid tot ingrijpen. In het gestelde voorbeeld dus wel, maar niet, indien ik omgekeerd meende door verjaring te hebben verkregen, terwijl ik ten onrechte aannam dat mijn rechtsvoorgangers reeds 30 jaar hadden gehandeld als ik. Mij dunkt, dat de eisch dat wie handelt en daarbij inbreuk maakt op eens anders recht, zich van te voren overtuigt of hij tot zulk een inbreuk bevoegd is, niets onredelijks heeft. En evenmin schijnt het mij onredelijk, indien hij de gevolgen moet dragen van een vergissing omtrent den grondslag van zijn eigen bevoegdheid, ook al was die vergissing verklaarbaar.

Is nu deze leer door den H. R. bij het arrest van 1920 verworpen? Het heeft er inderdaad den schijn van. Intusschen, vóór we onze conclusies trekken, is het noodig het geval wat nader te bezien.

Een zangeres heeft een muzikale compositie uitgevoerd, begeleid door een pianist. Door die uitvoering was het auteursrecht van den componist geschonden. Nu wordt echter niet de zangeres maar de

accompagnateur voor schadevergoeding aangesproken. Deze verweert zich met het betoog dat alleen de zangeres aansprakelijk gesteld had kunnen worden, een accompagnateur neemt een geheel ondergeschikte plaats in: van een zelfstandig optreden is geen sprake. De Rechtbank te Heerenveen geeft hem gelijk. Ten onrechte, zegt de H. R., art. 12 van de Auteurswet 1912 beschouwt als inbreuk op het auteursrecht van een musicale compositie, het „uitvoeren" van die compositie zonder verlof van den auteur. Uitvoeren doet zoowel degeen die de vocale als hij die de instrumentale partij op zich neemt. Doch daarmee is — en dat is voor ons van belang — de zaak nog niet uitgemaakt. Immers al staat hiermee vast dat de accompagnateur inbreuk heeft gemaakt op eens anders auteursrecht, ook zijn schuld moet worden bewezen. En nu mag niet van ieder die bij de uitvoering van een muziekstuk zijn medewerking verleent, gevorderd worden dat hij onderzoekt of door de openbare uitvoering van het stuk wellicht het auteursrecht van een derde wordt geschonden. Het kàn zijn dat een accompagnateur zulk een ondergeschikte taak heeft bij een uitvoering, dat hem die eisch niet kan worden gesteld, maar het kan toch ook anders zijn. En de eischeres had feiten gesteld, waaruit zou blijken dat het inderdaad ook anders was. Om dit punt te onderzoeken wordt de zaak naar de Rechtbank teruggewezen.

De conclusie schijnt voor de hand te liggen: de accompagnateur wordt door den H. R. van aansprakelijkheid vrijgesteld, omdat hij te goeder trouw heeft aangenomen en mocht aannemen dat de zangeres en dus ook hij zelf tot de uitvoering van het muziekstuk gerechtigd was. Dus: dwaling omtrent eigen bevoegdheid bevrijdt wel. Toch betwijfel ik of de H. R. dit inderdaad heeft uitgesproken. Legt men de uitspraken van Rechtbank en H. R. naast elkaar, dan blijkt het verschil tusschen beide niet groot. Beiden leggen de nadruk op de ondergeschikte positie van den accompagnateur, beiden zien daarin reden hem van aansprakelijkheid te ontheffen. Maar terwijl de Rechtbank dit tot een rechtsregel maakt, meent de H. R. dat het slechts *in* den regel zoo zijn zal, maar ook anders zijn kan. De materiele daad van den inbreuk die in uitvoeren bestaat, verricht ook de accompagnateur, maar het kan zijn dat hem de daad op grond zijner ondergeschikte positie niet kan worden toegerekend. Vat men het arrest zoo op, dan kan het zeker niet tot een beslissing omtrent de rechtsdwaling worden gemaakt, maar leert het niet anders dan dat de ondergeschikte positie van den accompagnateur hem van aansprakelijkheid vrij houdt, juist zooals de knecht niet aansprakelijk kan worden gesteld, die op bevel van zijn meester een weg verspert, waardoor een ander zijn servituut niet kan uitoefenen, of de winkelbediende die de waar verkoopt van zijn patroon, waarop deze een merk heeft aangebracht, dat aan een ander toekomt. Ik wil niet ontkennen dat de H. R. door zijn motiveering: er is wel uitvoering, wel krenking van eens anders auteurs-

recht, maar geen schuld¹⁾ tot de naar mijn meening onjuiste opvatting van zijn arrest eenige aanleiding heeft gegeven, dat het beter was geweest te zeggen: wie ondergeschikt is, krenkt niet eens anders recht, dat doet degenen, wiens aanwijzing hij volgt en moet volgen, maar ik kan in het geheele betoog niet de vergaande strekking vinden, die Meijers er in heeft ontdekt. Het arrest raakt de stelling niet, die ik in mijn vorig artikel poneerde. Wie ten onrechte ingrijpt in eens anders recht is gebonden, zeide ik daar, ook al is hem het ongeoorloofde van zijn handeling niet bekend. Wie zich naar het bevel van anderen richt en mag richten, grijpt in het geheel niet in, leert de H. R. Het een is met het ander niet in strijd.

II

Moeielijker dan deze uitspraak over auteursrecht, zou ik als rechter de beslissing gevonden hebben in de gevallen van Tiel en Den Bosch. Beide toonen overeenstemming — zij zijn echter in geheel tegengestelden zin beslist. Hoe moeielijk trouwens de Rechtbank te Den Bosch zelf de zaak vond, blijkt wel als men een overweging uit een der incidenteele vonnissen die zij er in wees, plaatst naast een uit het eindvonnis. In het eerste (27 Juni 1919, N. J. 1919, 1201) heet het:de oorspronkelijke gedaagden wel in breuk hebben gemaakt op des oorspronkelijken eischers recht, maar deswegen toch niet voor eigen rekening tot schadevergoeding gehouden zijn, omdat zij, jagende zooals zij gedaan hebben, dat niet deden met de bedoeling een eigen recht uit te oefenen, maar een recht van de gedaagde in vrijwaring . . ."; in het tweede staat: „dat, al wilden de gedaagden, door te jagen als zij deden, geen eigen recht uitoefenen en al meenden zij een recht uit te oefenen van den gedaagde in vrijwaring, zij toch tegenover den oorspronkelijken eischer gehouden zijn de schade te vergoeden, door hun feitelijke inbreuk op zijn recht veroorzaakt." Het zijn ongeveer dezelfde woorden, maar de conclusie is een geheel andere.

Ik citeer deze overwegingen omdat zij reeds doen zien waar het ten deze op aankomt. De maatschappij Alesando, eigenares van een landgoed, heeft eenige heeren uitgenoodigd te komen jagen. Een kunstschilder, die van een vroegeren eigenaar het jachtrecht gehuurd had, noemt het optreden der jagers onrechtmatig en vordert van dezen vergoeding. De gedaagden roepen de maatschappij in vrijwaring. Nu zit in deze procedure een interessante vraag omtrent de gebondenheid van den koper van eenig goed aan zulk een huurovereenkomst, doch die moeten we laten rusten. Aangenomen dat die huurovereenkomst is overgegaan, dat dus aan den

¹⁾ Het is niet geheel duidelijk, of de H. R. zegt: de daad is wèl onrechtmatig, maar er is geen schuld, dan wel: de daad is niet onrechtmatig omdat er geen schuld is.

kunstschilder en aan niemand anders het recht tot jagen toekwam, dan nog mocht de eigenares beweren dat zij toch goede redenen had aan dat recht te twijfelen. De Rechtbank is het daarmee trouwens volkomen eens. Maar even juist lijkt mij hare beslissing, als zij aan de uitspraak, dat de directeur der n.v. te goeder trouw kan meenen de pretenties van den eischer te mogen negeeren, toevoegt, dat hij dat deed op *eigen risico*. Hij kende het huurcontract van zijn voorganger, maar hij meende daaraan niet gebonden te zijn, omdat hij zulk een verhuring van jachtrecht voor latere verkrijgers niet bindend oordeelde. Dat was zijn rechtsopvatting, maar het was een onjuiste rechtsopvatting volgens den rechter. En weer geldt dat wie in den rechtsregel dwaalt, zelf de gevolgen van zijn dwaling moet dragen. Intusschen, de vordering ging niet in de eerste plaats tegen de eigenares maar tegen de jagers. Zij mochten toch wel aannemen dat de eigenares die hen tot de jacht uitnodigde, daartoe gerechtigd was? Moeten zij nu schadevergoeding geven? Een vergoeding die zij dan wel kunnen verhalen op hun gastvrouw, maar die dan toch primair op hen wordt gelegd? De aangehaalde overwegingen toonen, hoe de Rechtbank na eenige weifeling ten slotte tot een bevestigende beantwoording dezer vraag is gekomen. Wat mij betreft, ik kan mij daarmee niet onvoorwaardelijk vereenigen. Het antwoord dat ik zou geven, volgt uit wat ik in mijn vroeger stuk en in het voorgaande heb betoogd. De dwaling betref hier het recht van den benadeelde, niet eigen bevoegdheid. Niettemin is de maatschappij gebonden, omdat die dwaling niet voortvloeit uit onbekendheid met de feiten, maar uit een ondeugdelijke rechtsopvatting. Zou vaststaan dat ook de jagers met het bestaan van het huurcontract bekend waren, dan zou voor hen hetzelfde gelden. Dan — maar ook dan alleen — zou waar zijn, wat de Rechtbank overweegt: „dat zij, die op uitnodiging en in gezelschap van den directeur joegen, tegenover derden mede de aansprakelijkheid hebben op zich genomen voor de gevolgen van het feit, dat hij die hen uitnodigde, geen recht had om te jagen.” Doch wisten zij van dat contract niets af, waren zij eenvoudig ingegaan op de uitnodiging van de eigenares in de overtuiging dat deze over de jacht mocht beschikken, dan kunnen zij zich inderdaad met vrucht op hun volslagen onwetendheid betreffende het recht van den eischer beroepen. Dan zou dus de actie moeten zijn afgewezen. Ten slotte één vraag: de actie was oorspronkelijk enkel gericht tegen de jagers, de maatschappij was alleen als gedaagde in vrijwaring in het geding. Recht en billijkheid eischen, dat zij ten slotte de schade draagt. In dit geding kan dat alleen bereikt worden door toewijzing zoo van den eisch in de hoofdzaak als van die in vrijwaring. Zou deze omstandigheid invloed op den rechter gehad hebben?

In de procedure die de Rechtbank te Tiel te behandelen kreeg, was de zaak anders opgezet. De huurder van het heerlijk jachtrecht in Batenburg beklagde zich daar over het feit dat een der grond-

eigenaars in die plaats aan twee personen tegen betaling van *f* 25 het recht had gegeven op zijn perceelen te jagen en dat die beiden gejaagd hadden. Eigenaar en jagers worden hoofdelijk tot schadevergoeding aangesproken. De steller van de dagvaarding zag dus — anders dan zijn ambtgenoot die in Den Bosch optrad — ook reeds in het verlot verleenen tot jagen, een aanranding van het jachtrecht. De Rechtbank is blijkbaar huiverig dit toe te geven, zij gaat n.l. een splitsing maken: de grond-eigenaar acht zij wel gebonden, maar alleen krachtens de nieuwe interpretatie van art. 1401, hij heeft een handeling verricht welke indruischt tegen de zorgvuldigheid, welke in het maatschappelijk verkeer betaamt — de jagers daarentegen hebben inbreuk gemaakt op het heerlijk jachtrecht. Naar mijn meening is er voor dit onderscheid niet voldoende reden, ook wie zich gedraagt als had hij een beschikkingsrecht dat aan een ander toekomt, maakt inbreuk op dat recht. In-tusschen, van veel beteekenis is dit meningsverschil hier niet. Zien we wat de Rechtbank verder beslist. Ook hier wordt het verweer gevoerd: wij wisten van dit jachtrecht niet af. Den grondeigenaar baat dat niet — „de zorgvuldigheid zou hebben geëischt. houdt de Rechtbank hem voor, dat hij alvorens die vergunning te verleenen, zich vergewist had, of niet een ander het heerlijk jachtrecht op zijn gronden bezat, zulks te meer, nu hij zelf zegt over het bestaan van dat jachtrecht te hebben hooren spreken". Beter gaat het den jagers. Wel hebben ook zij volgens de Rechtbank een onrechtmatige daad gepleegd, maar het beroep op gemis aan schuld gaat op, zij waren onbekend met het jachtrecht en van hen mocht niet worden verlangd dat zij nagingen of wellicht een heerlijk jachtrecht bestond, vermits het regel is dat de grondeigenaar de eenig gerechtigde is tot het geven van jachtvergunningen.

Ook hier een woord van kritiek. De beslissing ten aanzien van den grondeigenaar schijnt mij juist. Evenwel enkel op den grond die hier als bijkomende („zulks te meer”) wordt aangevoerd. Wist de eigenaar inderdaad van het heerlijk jachtrecht niets af en behoefde hij er niets van te weten, dan had men hem moeielijk aansprakelijk kunnen stellen — waarom zou de opmerking van regel en uitzondering die de Rechtbank ten aanzien der jagers maakt, voor hem niet gelden? En juist dergelijke uit vroegere eeuwen stammende rechten zijn soms niet te kennen. Maar hij wist van dat jachtrecht wel iets, hij had er over hooren spreken en daarom had hij moeten onderzoeken. En de jagers? Wat de Rechtbank leert, zou juist zijn, indien er niet ten processe één omstandigheid was aangevoerd, waarmee ten onrechte geen rekening is gehouden. De grondeigenaar beweert, dat hij de beide anderen op de mogelijkheid van het bestaan van het recht heeft gewezen en hun heeft gezegd, dat zij dus op eigen verantwoordelijkheid handelden. Ook de jagers wisten — indien dit feitelijk juist is — van het bestaan van het jachtrecht. Voor hen geldt dan precies wat voor den

grondeigenaar geldt, zij hebben op eigen risico gehandeld, het er op gewaagd dat de grondeigenaar bevoegd was, maar moeten dan ook de gevolgen van hun handeling dragen. Wel dwaalden zij ten aanzien van het recht van den belanghebbende, maar zij kenden de mogelijkheid dat dit recht wel bestond. Niettemin handelden zij alsof het er niet was. Dezelfde grond die er toe leidt hem gebonden te rekenen die in dwaling omtrent eigen bevoegdheid handelt, brengt ook hier tot een aansprakelijkheid. Wie meent rechtmatig te handelen, terwijl hij de omstandigheid kent waarop een ander die rechtmatigheid zal kunnen betwisten, moet voor eigen handeling opkomen. Ik hoop, dat dit door de bespreking dezer vonnissen duidelijk is geworden.

